

Романенко Н. В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Говера О. М.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕТОД ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ІТ-СФЕРИ

У статті проаналізовано особливості перекладу текстів ІТ-сфери. Шляхом компаративного зіставлення оригіналу та перекладу авторами досліджено застосування перекладацьких трансформацій та з'ясовано функції на мовному, стилістичному та комунікативному рівнях. Акцент зроблено на трансформаціях додавання лексики, перестановки мовних одиниць, конкретизації значення та заміні (лексики чи стану дієслова). У результаті встановлено зв'язок між застосування трансформацій і збереженням у цільовому тексті тої комунікативної функції, яка була притаманна оригіналу. Окремо розглядається роль трансформацій як засобу досягнення наукового стилю викладу, а також упроваджується ідея про вплив ІТ-перекладу на формування фахової мови комп'ютерної галузі.

Ключові слова: переклад, трансформації, інформаційні технології, комунікативна функція, науковий стиль викладу.

Постановка проблеми. Із кінця ХХ – початку ХХІ століття ІТ-технології належать до авангарду світового науково-технічного процесу і є невід'ємним складником усіх сфер діяльності людства. Комп'ютерна галузь блискавично розвивається, щороку посилюючи свої потужності. Водночас науково-технічний поступ ІТ-сфери в географічному плані є нерівномірним. Це створює потребу запозичення передових наукових і технологічних досягнень країн-лідерів комп'ютерної галузі, що зумовило необхідність здійснення якісних перекладів іншомовних текстів ІТ-тематики. Адекватні переклади текстів ІТ профілю є можливими лише за наявності чітких наукових принципів та підходів до такого виду перекладів, однак сьогодні в українському перекладознавстві вони знаходяться на початковому етапі вивчення і розробки. Оскільки українська теорія перекладу ще не може відповісти на нагальні вимоги суспільства, дослідження особливостей перекладу текстів ІТ-сфери є науково актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досягнень національного перекладознавства у сфері перекладу ІТ-тематичних текстів, дозволяє констатувати те, що поступ наукової думки є однобічним і вузько направленим. Увага науковців зосереджена на дослідженні

перекладів комп'ютерних термінів та аббревіатур (М. С. Богачик, Н. В. Грицькова, Є. М. Єнікєєва, В. О. Кивлюк, І. М. Кучман). Проте комплексний лінгво-перекладацький аналіз відтворення текстів ІТ-сфери ще не проводився. Це дослідження є однією з перших спроб заповнити цю лакуну.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб шляхом компаративного зіставлення оригіналу та перекладу ІТ-тексту дослідити застосування перекладацьких трансформацій, а також з'ясувати функції різних видів перекладацьких перетворень на мовному, стилістичному та комунікативному рівнях.

Матеріалом дослідження слугував навчальний довідник із програмування мовою JavaScript «JavaScript. The Definitive Guide», автором якого є Д. Фленаган та його російський переклад «JavaScript. Подробное руководство», здійснений А. Кісільовим. Вибір матеріалу для дослідження був зумовлений високим рівнем якості цього перекладу, адже він виконаний ліцензованим бюро перекладів і пройшов два етапи перевірки двома окремими фахівцями: коректування та редагування. Українська та російська мови є близько спорідненими, тому перекладацькі підходи російського фахівця є правомочними для української теорії перекладу. Аналіз цього дже-

рела дає можливість запозичити передовий перекладацький досвід і використати його для потреб українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. У процесі роботи над перекладом тексту іншою мовою перекладацькі рішення залежать від стилю вихідного тексту. Традиційно побутує думка, що тексти з IT-тематики належать лише до наукового функціонального стилю, адже вони призначені для формулювання різних концепцій технічної сфери, систематизації знань і роз'яснення явищ. Вивчаючи особливості та труднощі IT-перекладу, С. В. Єлісеєва визначила такі різновиди текстів IT-сфери:

1) технічна документація і сервісне керівництво для комп'ютерного, мережевого і телекомунікаційного устаткування;

2) документація та інструкції з монтажу, апаратної і програмної конфігурації, експлуатації та обслуговування складних IT-систем і рішень (серверні системи, системи зберігання даних, обчислювальні центри, суперкомп'ютери);

3) концептуальні проекти із впровадження ERP-рішень (англ. Enterprise Resource Planning – планування ресурсів підприємства), керівництво для користувачів та адміністраторів;

4) керівництва з експлуатації апаратного (hardware) та програмного (software) забезпечення;

5) статті про інформаційні технології (статті для IT-спеціалістів, які містять приклади програмного коду або командних сценаріїв);

6) прес-релізи, присвячені останнім новинкам у сфері IT;

7) текстові (або мовні) елементи комп'ютерних ігор (ігрове меню, інтерфейс, діалоги персонажів) [5, с. 32–33].

Стає зрозумілим, що тексти IT-тематики можуть належати до різних функціональних стилів, зокрема художній та публіцистичний. Таким чином, робота перекладача має розпочинатися з виявлення тих лінгвостилістичних особливостей оригінального тексту, які мають бути відтворені у цільовому тексті. Лише в такому разі переклад зможе зберегти комунікативну функцію, яка притаманна оригіналу.

«JavaScript. Подробное руководство» належить до наукового стилю і науково-навчального підстилю. Це посібник для програмістів, які прагнуть опанувати мову програмування для Веб, а також довідник із базової мови і клієнтських інтерфейсів, які надають веб-браузери. Тобто головними рисами вихідного тексту є доступність і спрощеність викладу інформації, наявність ілюстрацій, відсутність емоційно-експресивного забарвлення.

Усвідомлюючи комунікативне призначення вихідного тексту і прагнучи створити аналогічну доступну і зрозумілу версію, перекладач активно застосовує перекладацькі трансформації. «Перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення з метою досягнення перекладацької еквівалентності. Це навмисні відступи від структурного та семантичного паралелізму між текстом оригіналу і текстом перекладу на користь їх рівноцінності» [8, с. 89].

Із-поміж численних класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих В. Н. Комісаровим, Л. К. Латишевим, Я. І. Рецкером, А. Д. Швейцером, найвідповіднішою видається класифікація Л. С. Бархударова, в основу якої покладено сутність процесів, що відбуваються у цільовому тексті під час застосування трансформацій. Він виділяв чотири типи перетворень: додавання, вилучення, перестановка, заміна [1, с. 190].

Найпродуктивнішим типом трансформації під час перекладу тексту IT-сфери виявилася трансформація додавання лексики. Ця трансформація активно використовується під час перекладу речень, що містять специфічні види аббревіатур, зокрема аббревіатури, які запозичуються з англійської мови латинським алфавітом. (Нагадаємо, що аббревіатури під час перекладу можуть транслітеруватися, транскрибуватися, відтворюватися калькуванням, експлікацією та запозичуватися латиницею [2, с.11]). У багатьох випадках така латинська аббревіатура у перекладі супроводжується додатковим уточненням, приміром: *Unicode is a superset of ASCII and Latin-1 and supports virtually every written language currently used on the planet* [15, с. 21]. – *Юникод являється надмножеством кодировок ASCII и Latin-1 и поддерживает практически все письменные языки, имеющиеся на планете* [13, с. 41]; *ECMAScript 3 requires JavaScript implementations to support Unicode version 2.1 or later, and ECMAScript 5 requires implementations to support Unicode 3 or later* [15, с. 21]. – **Стандарт ECMAScript 3 требует, чтобы реализации JavaScript обеспечивали поддержку стандарта Юникода версии 2.1 или выше, а стандарт ECMAScript 5 требует, чтобы реализации обеспечивали поддержку стандарта Юникода версии 3 или выше** [13, с. 41]. *Note, however, that HTML is not case-sensitive (although XHTML is)* [15, с. 21]. *Заметим, однако, что язык разметки HTML (в отличие от XHTML) не чувствителен к регистру* [13, с. 41].

Трансформація додавання родо-видового поняття до латинської абрєвіатури забезпечує максимально повне відтворення змістового складника вихідного тексту і сприяє кращому розумінню викладеного матеріалу.

Трансформація додавання лексики не обмежується випадками запозичення абрєвіатур, а застосовується завжди, коли цільовий текст потребує уточнення, конкретизації, висвітлення імпліцитної інформації, наприклад: *A literal is a data value that appears directly in a program* [15, с. 23]. – *Literal – это значение, указанное непосредственно в тексте программы* [13, с. 43]. *1.2 // The number one point two* [15, с. 23] – *1.2 // Число одна целая две десятых* [13, с. 43]; *JavaScript supports two styles of comments* [15, с. 23]. – *JavaScript поддерживает два способа оформления комментариев* [13, с. 43].

Існують також випадки, коли трансформація додавання лексики використовується для когезії цільового тексту, приміром: *For the most part, JavaScript also ignores line breaks (but see §2.5 for an exception)* [15, с. 21]. – *Кроме того, JavaScript также по большей части игнорирует символы перевода строки (за одним исключением, о котором рассказывается в разделе 2.5)* [13, с. 42]. Цей приклад ілюструє застосування трансформації додавання одразу з двох причин – для уточнення і для створення когезії.

Активною трансформацією під час перекладу тексту ІТ-сфери є трансформація перестановки. Як і трансформація додавання, це перетворення теж пов'язане з лексичним складом тексту, зокрема з комп'ютерною терміносистемою. Л. Бондарчук, досліджуючи ІТ-терміносистему, виділила такі види термінів: загальнонаукові (аналіз, закон, індекс, коефіцієнт); термінологія інформаційних систем і технологій, яка наявна у сфері високих технологій сучасного інформаційного світу (*програмне забезпечення, архівація, байт, дисковод, монітор, консоль тощо*); міжгалузеві терміни (*алгоритм (математична сфера, галузь інформаційних систем), утилізація (екологічна галузь, галузь інформаційних систем)*); вузькоспеціальні терміни, що їх уживають лише в певній галузі інформаційних систем: *утиліти, дефрагментація (у сфері власне комп'ютерних технологій), електронна комерція, електронний бізнес, інтернет-банкінг (у сфері інформаційних технологій в економіці* [3, с. 148–149]). За чисельністю вузькоспеціальні терміни та термінологія інформаційних систем і технологій значно переважають загальнонаукові та міжгалу-

зеві. Значна частина вузькоспеціальних термінів представлена термінами-словосполученнями, що складаються з двох, трьох і чотирьох іменників. Іншими словами, значна частина вузькоспеціальних термінів – це іменникові кластери, які завжди складаються з ядра (головного компонента) та ад'юнкта чи ад'юнктивів (означуваного компонента чи компонентів).

В англійській мові ядро кластера є завжди останнім компонентом словосполучення. Переклад українською чи російською мовами має розпочинатися з ядра, що і зумовлює необхідність застосування перекладацької трансформації перестановки. *Unicode format control characters (category Cf), such as RIGHT-TO-LEFT MARK (\u200F) and LEFT-TO-RIGHT MARK (\u200E), control the visual presentation of the text they occur in* [15, с. 22]. – *r (категория Cf), такие как RIGHT-TO-LEFT MARK (\u200F) и LEFT-TO-RIGHT MARK (\u200E), управляют визуальным представлением текста, в котором они присутствуют* [13, с. 42]. *For example, the HTML onclick event handler attribute is sometimes specified as onClick in HTML, but it must be specified as onclick in JavaScript code (or in XHTML documents)* [15, с. 21]. – *Например, атрибут onclick обработчика события чаще всего задается в HTML как onClick, однако в JavaScript-коде (или в XHTML-документе) он должен быть обозначен как onclick* [13, с. 41–42].

Наведені приклади ілюструють ще два лінгвоперекладацькі явища, які є типовими для відтворення текстів ІТ-сфери. По-перше, у процесі ІТ-перекладу відбувається запозичення не лише абрєвіатур латиницею, але й значної кількості термінів, що стають інтернаціоналізмами комп'ютерної фахової мови, наприклад: *атрибут onclick обработчика события, RIGHT-TO-LEFT MARK*.

По-друге, під час перекладу іменникових кластерів та словосполучень, до складу яких входять слова чи абрєвіатури, запозичені у латинському алфавіті, окреслилася перекладацька тенденція застосовувати словотворчі трансформації й об'єднувати англійські словосполучення в слов'янські складні слова: *in JavaScript code – в JavaScript-коде, in XHTML documents – в XHTML-документе*. Причина появи цієї тенденції полягає у прагненні оптимізувати мовний потенціал, повно передати зміст повідомлення за допомогою мінімуму слів (тексту). Залишаючи латинський компонент повноцінним елементом словосполучення, перекладач вимушений був би додавати до нього уточнення і збільшувати текстовий обсяг перекладу.

Описані мовно-перекладацькі процеси дають змогу стверджувати те, що натепер ІТ-переклад серйозно впливає на формування фахової мови комп'ютерної сфери в тих країнах, що запозичують ІТ-технології.

Повертаючись до питання перекладацької трансформації перестановки, варто наголосити на тому, що важливість цього перетворення була визначена не лише на підставі частого застосування термінів-словосполучень, пов'язаних із цією трансформацією. Справа в тому, що іменникові кластери застосовуються в аналізованому ІТ-тексті у назвах розділів та підрозділів посібника, приміром: *Unicode Escape Sequences – Экранированные последовательности Юникода, Whitespace, Line Breaks, and Format Control Characters – Пробелы, переводы строк и символы управления форматом, Case Sensitivity – Чувствительность к регистру*. Ці і схожі словосполучення є ключовими елементами для розуміння тексту і забезпечення його когерентності. Тому роль трансформації перестановки як засобу забезпечення адекватного перекладу заголовків є надзвичайно важливою.

Окремо слід відзначити два види трансформацій, які використані у перекладі посібника з метою досягнення наукового стилю викладу. Загальновідомо, що для англо-американського стилю викладу притаманна більша емоційна забарвленість, менша формальність та відстороненість, ніж україно-російському. Розуміючи цю відмінність, перекладач адаптує текст вихідного повідомлення до норм наукової комунікації країни-реципієнта. Для досягнення цього у процесі перекладу активно використовується трансформація конкретизації (коли лексика з ширшою семантикою замінюється словом з вузкою семантикою) або трансформація заміни лексики. Унаслідок застосування цих трансформацій у перекладі ІТ-тексту загальноновживана лексика замінюється загальнонауковою, приміром: *This is because the user may move the mouse faster than the document element can follow it* [15, с. 468] ... – Это обусловлено тем, что пользователь может перемещать мышшь быстрее, чем сможет перемещаться элемент документа ... [13, с. 501]. (трансформація конкретизації); *This means that language keywords, variables, function names, and other identifiers must always be typed with a consistent capitalization of letters* [15, с. 21]. – Это значит, что ключевые слова, имена переменных и

функций и любые другие идентификаторы языка должны всегда содержать одинаковые наборы прописных и строчных букв [13, с. 41] (трансформація заміни загальноновживаного слова на загальнонаукове).

Більша стилістична забарвленість вихідного ІТ-тексту проявилася у частому використанні автором персоніфікації – тропа (метафори), коли риси живої істоти переносять на неживу. В аналізованому ІТ-тексті персоніфікація притаманна мові програмування JavaScript: *JavaScript ignores spaces that appear between tokens in programs* [15, с. 22]. – *JavaScript игнорирует пробелы, которые могут присутствовать между лексемами в программе* [13, с. 42].

Автор перекладу намагається перекодувати вихідний ІТ-текст відповідно до стилю викладу, звичного для реципієнта, тому він зменшує кількість випадків персоніфікації шляхом застосування трансформацій заміни стану дієслова та додавання: *JavaScript recognizes the following characters as line terminators: line feed (\u000A), carriage return (\u000D), line separator (\u2028), and paragraph separator (\u2029)* [15, с. 22]. – *Следующие символы распознаются интерпретаторами JavaScript как символы конца строки: перевод строки (\u000A), возврат каретки (\u000D), разделитель строк (\u2028) и разделитель абзацев (\u2029)* [13, с. 42].

Висновки і пропозиції. Використання перекладацьких трансформацій у процесі перекодування текстів ІТ-сфери іншою мовою є ключовим методом створення адекватної версії. Трансформації додавання та перестановки лексики сприяють повноті відтворення інформації, правильності перекладу термінології, доступності та зв'язності викладу. Це в комплексі забезпечує виконання комунікативного призначення ІТ-тексту: бути джерелом довідкової та навчальної інформації. Трансформації конкретизації значення та заміни лексики дозволяють викласти ІТ-текст згідно зі стилістичними нормами, звичними для сприймаючої аудиторії. Переклад текстів ІТ-тематики є джерелом появи комп'ютерних неологізмів, тобто саме ІТ-переклад належить до визначних чинників формування фахової мови у сфері інформаційних технологій. У перспективі необхідно дослідити особливості застосування інших видів перекладацьких трансформацій у процесі перекладу текстів ІТ-сфери.

Список літератури:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва, 1975. 238 с.
2. Богачик М. С. Особливості перекладу комп'ютерних скорочень в англomовних текстах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2014. Вип.49. С. 8–11
3. Бондарчук Л. Лексична модель «стандарт – субстандарт – нонстандарт» у системі сучасної комп'ютерної субмови. Лексикографічний бюлетень: збірник наукових праць. 2007. Вип. 15. С. 146–151.
4. Грицькова Н. В. Проблеми перекладу технічних текстів комп'ютерної тематики. Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознавство. 2013. Т. 21. Вип. 19 (1). С. 101–106.
5. Єлісеєва С. В. Переклад і локалізація у сфері інформаційних технологій. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія Філологія. Мовознавство. 2015. Т. 255. Вип. 243. С. 32–36.
6. Єнікеєва Є. М. Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову. Науковий вісник СумДУ. 2001. № 5 (26). С. 54–59.
7. Кивлюк В. О. Модель перекладу англійських комп'ютерних термінів на українську мову. Освітній дискурс: збірник наукових праць. 2017. Вип. 1. С. 145–154.
8. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода: учебное пособие. Москва, 2000. 136 с.
9. Кучман І. М. Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2005. № 23. С. 164–166.
10. Латышев Л. К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения. Москва, 1981. 248 с.
11. Латышев Л. К. Технология перевода: учебное пособие по подготовке переводчиков. Москва, 2001. 280 с.
12. Рецкер Я. И. Перевод и переводческая практика: очерки лингвистической теории перевода. Москва, 2007. 240 с.
13. Фленаган Д. JavaScript. Подробное руководство. Санкт-Петербург, 2012. 1080 с. URL: <http://w-dm.ru/books/flanaganjs.pdf>
14. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. Москва, 1988. 364 с.
15. Flanagan D. JavaScript. The Definitive Guide. United States of America, 2011. 1098 p. URL: <http://www.stilson.net/documentation/javascript.pdf>

ТРАНСФОРМАЦИИ КАК КЛЮЧЕВОЙ МЕТОД ПЕРЕВОДА ТЕКСТОВ ИТ-СФЕРЫ

В статье проанализированы особенности перевода текстов ИТ-сферы. Путем сравнительного сопоставления оригинала и перевода текста авторами исследованы применение переводческих трансформаций и выяснено их функции на языковом, стилистическом и коммуникативном уровнях. Акцент сделан на трансформациях добавления лексики, перестановки языковых единиц, конкретизации значения и замене (лексики или залога глагола). В результате установлена связь между трансформациями и сохранением в целевом тексте той же коммуникативной функции, которая была присуща оригиналу. Отдельно рассматривается влияние трансформаций на достижения научного стиля изложения, а также внедряется идея о воздействии ИТ-перевода на формирование профессионального языка компьютерной отрасли.

Ключевые слова: перевод, трансформации, информационные технологии, коммуникативная функция, научный стиль изложения.

TRANSFORMATIONS AS THE MAIN METHOD OF IT-TEXTS TRANSLATION

The authors of the article analyze peculiarities of the translation in the IT-sphere. When comparing the source text and the target text, the authors investigate the use of translation transformations and clarify their functions on the linguistic, stylistic and communicative levels. The emphasis is made on such transformations as vocabulary addition, language units rearrangement, meaning specification, and vocabulary or verb voice replacement. Consequently, the authors establish the correlation between the transformations implementation and the preservation of the original communicative function in the target version of the IT-text. Besides, the authors consider the impact of transformations on the scientific style achievement, and introduce the idea of the impact of IT-translation on the formation of the computer-industry language.

Key words: translation, transformations, information technologies, communicative function, scientific style.